

УДК 343.97:343.988:[343.62:343.541]-053.2

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2026-2-16>**Котенок Тетяна Володимирівна**

науковий співробітник групи інтелектуальної власності
відділу організації наукової роботи
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7402-963X

ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ В ЗАПОБІГАННІ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДИТИНИ

Статтю присвячено дослідженню віктимологічного прогнозування як одного з перспективних напрямів запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини в сучасних умовах, що характеризуються підвищеними соціальними, психологічними та безпековими ризиками. Обґрунтовано, що висока латентність таких злочинів, складність їх своєчасного виявлення та багатофакторність дитячої віктимізації зумовлюють необхідність не лише застосування профілактичних заходів, а й формування системи випереджального виявлення тенденцій, обставин і груп підвищеного ризику. Наголошено, що віктимологічне прогнозування повинно враховувати як внутрішні чинники, пов'язані з віком, психологічним станом, поведінковими особливостями та рівнем поінформованості дитини, так і зовнішні чинники, зокрема сімейне неблагополуччя, дефіцит соціального контролю, цифрові загрози, кризові умови проживання та вплив травматичного середовища.

У роботі акцентовано увагу на тому, що віктимологічне прогнозування має спиратися на системний аналіз відомостей, які надходять від правоохоронних органів, закладів освіти, служб у справах дітей, соціальних установ, психологів і медичних працівників. Його практичне призначення полягає у своєчасному виявленні дітей, які перебувають у стані підвищеної віктимної вразливості, визначенні найбільш небезпечних середовищ і ситуацій, а також у виробленні обґрунтованих рішень щодо спрямування запобіжного впливу. Підкреслено, що особливого значення набуває прогнозування ризиків, пов'язаних із сімейною дезорганізацією, жорстоким поводженням, відсутністю належного батьківського контролю, контактами з небезпечним соціальним оточенням, а також із перебуванням дитини в онлайн-просторі, де зростає небезпека онлайн-грумінгу, сексуального шантажу та цифрової експлуатації.

Окремий напрям аналізу становить вплив воєнного стану на ускладнення процесів прогнозування віктимізації дітей. Вимушене переміщення, руйнування звичних соціальних зв'язків, тимчасове проживання у небезпечних або невідповідних умовах, психологічне виснаження, послаблення контролю з боку дорослих та суттєве розширення цифрової комунікації створюють нові ризики сексуального насильства щодо дітей. У статті доведено, що за таких умов віктимологічне прогнозування має бути адаптоване до воєнних реалій і враховувати не лише традиційні криміногенні та віктимогенні чинники, а й нові форми загроз, зумовлені нестабільністю безпекового середовища.

Ключові слова: віктимологія, прогнозування, запобігання, дитина, віктимізація, насильство, статева свобода, статева недоторканість, ризики, безпека, війна, онлайн-середовище.

Kotenok T. V. Victimological forecasting in preventing violent crimes against the sexual freedom and sexual inviolability of a child

The article is devoted to the study of victimological forecasting as one of the promising areas of prevention of violent crimes against the sexual freedom and sexual inviolability of a child under contemporary conditions characterized by increased social, psychological, and security-related risks. It is substantiated that the high latency of such crimes, the difficulty of their timely detection, and the multifactorial nature of child victimization determine the need not only for preventive measures, but also for the development of a system of anticipatory identification of trends, circumstances, and high-risk groups. It is emphasized that victimological forecasting should take into account both internal factors related to the child's age, psychological condition, behavioural characteristics, and level of

awareness, and external factors, including family dysfunction, lack of social control, digital threats, crisis living conditions, and the influence of a traumatic environment.

The paper focuses on the fact that victimological forecasting should rely on a systematic analysis of information received from law enforcement agencies, educational institutions, child protection services, social institutions, psychologists, and medical professionals. Its practical purpose lies in the timely identification of children who are in a state of increased victim vulnerability, the determination of the most dangerous environments and situations, and the development of well-grounded decisions regarding the direction of preventive influence. It is emphasized that particular importance should be attached to forecasting risks related to family disorganization, child abuse, lack of proper parental supervision, contacts with dangerous social surroundings, as well as the child's presence in the online space, where the danger of online grooming, sexual blackmail, and digital exploitation is increasing.

A separate area of analysis concerns the impact of martial law on the complication of forecasting processes related to child victimization. Forced displacement, the destruction of habitual social ties, temporary residence in dangerous or disorganized conditions, psychological exhaustion, weakened adult supervision, and the significant expansion of digital communication create new risks of sexual violence against children. The article proves that under such conditions victimological forecasting should be adapted to wartime realities and should take into account not only traditional criminogenic and victimogenic factors, but also new forms of threats caused by the instability of the security environment.

Key words: victimology, forecasting, prevention, child, victimization, violence, sexual freedom, sexual inviolability, risks, security, war, online environment.

Вступ. Проблема запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини залишається одним із найскладніших напрямів сучасної кримінології та практики протидії злочинності. Збереження значного рівня таких посягань, їх латентний характер, а також складність своєчасного виявлення випадків, що виникають у сімейному чи близькому соціальному оточенні дитини, зумовлюють потребу не лише у вдосконаленні профілактичних заходів, а й у розвитку випереджального підходу до виявлення ризиків. За сучасних умов особливої актуальності набуває віктимологічне прогнозування як засіб завчасного встановлення тенденцій, обставин і чинників, що можуть сприяти віктимізації дитини та подальшому вчиненню щодо неї насильницького злочину сексуального характеру.

Ситуація додатково ускладнюється наслідками воєнного стану, які суттєво впливають на безпекове та соціальне середовище дитини. Вимушені переміщення, руйнування звичних соціальних зв'язків, нестабільні умови проживання, дистанційне навчання, розширення цифрового простору спілкування, зростання психологічної напруги та послаблення контролю з боку дорослих формують нові ризики сексуальної експлуатації, у тому числі в онлайн-середовищі. За таких умов віктимологічне прогнозування повинно бути спрямоване

на своєчасне виявлення дітей групи підвищеного ризику, визначення найбільш небезпечних середовищ і ситуацій, а також на формування підстав для прийняття обґрунтованих запобіжних рішень. Практичне значення цього напряму полягає у можливості перейти від реагування на вже вчинене до попередження найбільш небезпечних проявів сексуального насильства щодо дітей.

Міжнародні стандарти захисту дітей, зокрема положення Ланцаротської конвенції Ради Європи, орієнтують державу на впровадження комплексних превентивних механізмів, які охоплюють раннє виявлення небезпеки, оцінку ризиків та узгоджену взаємодію уповноважених суб'єктів. У зв'язку з цим дослідження віктимологічного прогнозування у сфері запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини зумовлене необхідністю вдосконалення національних підходів до виявлення віктимогенних чинників, адаптації профілактичної діяльності до сучасних загроз та підвищення ефективності захисту дітей як однієї з найбільш уразливих категорій потерпілих.

Матеріали та методи. Питання запобігання злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, а також використання віктимологічного підходу у цій сфері, знайшли відображення у працях багатьох українських і зарубіжних дослідників. Значний внесок у

дослідження проблем сексуального насильства щодо дітей, чинників їх віктимізації, причин і умов учинення відповідних злочинів зробили В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, М.Ю. Капустіна, В.М. Попович, Д.М. Тичина, С.В. Шевченко та інші. У працях названих науковців розкрито окремі аспекти поведінки потерпілих дітей, особливості профілактичної діяльності, роль сімейного й соціального середовища у формуванні віктимної вразливості, а також окреслено загальні напрями удосконалення системи запобігання таким злочинам.

Окрему увагу в науковій літературі приділено міжнародно-правовим стандартам захисту дітей від сексуального насильства, а також питанням міжвідомчої взаємодії у сфері захисту дитинства. Такі аспекти досліджували Н.О. Колеснікова, М.В. Савчин, Т.В. Корнякова та інші автори. У працях представників педагогічної та психологічної науки, зокрема Т.В. Говорун, О.В. Безпалько, І.Д. Зварич, висвітлено питання формування у дітей навичок безпечної поведінки, розпізнавання загроз і попередження небезпечних ситуацій. Разом із тим у сучасному науковому доробку недостатньо уваги приділено саме віктимологічному прогнозуванню як самостійному напряму запобіжної діяльності. Недостатньо системно дослідженими залишаються питання прогнозування рівня віктимізації дітей, визначення критеріїв віднесення їх до груп ризику, використання інформації від правоохоронних органів, освітніх, соціальних і медичних установ для оцінки загроз, а також адаптації прогнозування до умов цифрового середовища та воєнного стану. У свою чергу, це зумовлює потребу в подальшому науковому опрацюванні зазначеної проблематики.

Мета статті полягає у здійсненні кримінологічного аналізу віктимологічного прогнозування у запобіганні насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини.

Результати. Проблематика віктимізації [1] у сфері насильницьких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини безпосередньо пов'язана з необхідністю формування дієвої системи прогнозування

ризиків, здатної забезпечити належний рівень віктимологічної безпеки [2]. Якщо віктимологічне запобігання традиційно розглядається як сукупність заходів, спрямованих на недопущення первинної та повторної віктимізації, то віктимологічне прогнозування доцільно розуміти як його інтелектуально-аналітичну основу, завдяки якій стає можливим завчасне виявлення дітей групи підвищеного ризику, небезпечних середовищ, повторюваних негативних ситуацій і тенденцій поширення сексуального насильства. У цьому аспекті прогнозування не обмежується констатацією наявних фактів, а орієнтується на встановлення ймовірності виникнення загроз, оцінку їх інтенсивності, виявлення чинників, що можуть сприяти посяганням, а також визначення найбільш уразливих категорій неповнолітніх. Його зміст полягає у завчасному встановленні того, де, за яких умов, щодо яких дітей і за наявності яких супутніх обставин ризик учинення злочину сексуального характеру є найбільш високим.

У структурі такого підходу важливе місце посідає девіктимізація, яка фактично відображає практичну мету прогнозування, оскільки дозволяє спрямувати запобіжний вплив на зниження рівня віктимності конкретної дитини або групи дітей. Метою девіктимізації як провідного способу віктимологічної профілактики [3, с. 115] є не лише зменшення вразливості потенційних жертв, а й відновлення соціального функціонування потерпілих, недопущення повторної віктимізації та забезпечення соціальної справедливості. У контексті нашого дослідження це означає, що віктимологічне прогнозування повинно бути спрямоване не лише на загальне вивчення ризиків, а й на вироблення конкретних висновків щодо того, які діти потребують негайного захисту, які життєві обставини слід розглядати як передумову сексуального насильства, які сигнали мають сприйматися як тривожні індикатори, а які профілактичні рішення є найбільш доцільними в кожній окремій ситуації. Отже, прогнозування є не допоміжним, а стрижневим компонентом запобіжної діяльності, оскільки дозволяє поєднати аналіз наявного стану з оцінкою ймовірного розвитку небезпечних подій.

Науковці та практики цілком обґрунтовано наголошують, що результативність профілактичної діяльності забезпечується її комплексністю, послідовністю, диференційованістю та своєчасністю. Для віктимологічного прогнозування саме своєчасність має визначальне значення, адже у роботі з дітьми та підлітками критично важливо не фіксувати вже сформований стан віктимної вразливості, а виявляти його ранні прояви. Запізніле реагування у справах цієї категорії нерідко означає, що небезпека вже реалізувалася у конкретному злочинному посяганні. З огляду на це прогнозування повинно базуватися на систематичному аналізі поведінкових, психологічних, соціально-побутових та комунікативних ознак, які вказують на можливе перебування дитини у небезпечній ситуації. Йдеться про ізолюваність, страх перед окремими особами, різкі зміни поведінки, надмірну замкнутість або, навпаки, сексуалізовану поведінку, ознаки емоційного виснаження, дезадаптацію в колективі, втечі з дому, неконтрольоване перебування у цифровому просторі, а також інші сигнали, які мають підлягати не побіжному сприйняттю, а професійному аналізу з позицій можливої віктимізації.

У науковій літературі обґрунтовується низка форм психопрофілактичної роботи, які безпосередньо пов'язані з віктимологічним запобіганням. У межах обраної нами теми ці форми доцільно розглядати і як джерела прогностичної інформації, і як напрями реалізації прогнозу. Першою з них є організація соціального середовища. Йдеться не лише про формування загального негативного ставлення до девіантних проявів у суспільстві, а й про цілеспрямоване вивчення конкретної сім'ї, соціальної групи, освітнього колективу або мікросередовища дитини. Засоби масової інформації, профілактичні програми, тематичні інформаційні продукти, публічні виступи та просвітницькі кампанії можуть виконувати не тільки виховну функцію, а й слугувати інструментом виявлення нових ризикових сфер, зокрема через аналіз суспільних реакцій, типових страхів, поширених форм небезпечної поведінки та актуальних загроз. У межах цього підходу увага також має приділятися створенню

антивіктимогенних просторів — безпечних зон, несумісних із ризиковою поведінкою та умовами, що полегшують доступ злочинця до потенційної жертви [4, с. 116]. Для віктимологічного прогнозування це означає необхідність завчасного визначення тих територій, спільнот або середовищ, де ризик сексуального насильства щодо дітей є підвищеним.

Другою формою виступає інформування, яке у сфері запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини повинно мати не лише просвітницьке, а й прогностичне значення. Зміст такого інформування полягає не в механічному поширенні знань, а у виявленні рівня обізнаності дітей, батьків, педагогів і соціальних працівників про характер сучасних загроз, типові способи встановлення контакту з боку злочинців, механізми маніпуляції довірою, ризики цифрової комунікації та ознаки небезпечної поведінки дорослих. Обсяг, якість і спрямованість просвітницької роботи повинні визначатися не довільно, а на підставі попереднього аналізу того, у яких вікових, соціальних чи територіальних групах наявний дефіцит знань про безпечну поведінку [5]. За такого підходу інформування стає не лише методом профілактичного впливу, а й засобом уточнення прогнозу, оскільки дозволяє виявити, які категорії дітей найменше підготовлені до розпізнавання ризикових ситуацій.

Третьою формою є навчання соціально значущим навичкам. У межах теми віктимологічного прогнозування ця форма має особливе значення, оскільки через неї можна не лише формувати у дитини здатність до безпечної поведінки, а й визначати рівень її готовності до реагування на небезпеку. Йдеться про розвиток комунікативних умінь, критичного мислення, навичок самозахисту, вміння відмовлятися від небажаного контакту, своєчасно звертатися по допомогу, фіксувати загрози та не приховувати тривожні обставини. Рівень сформованості таких навичок дозволяє прогнозувати, наскільки дитина здатна самостійно розпізнати потенційно небезпечну ситуацію та мінімізувати її розвиток [6]. У зв'язку з цим прогнозування у цій сфері повинно охоплювати не лише зовнішні умови життя дитини, а й оцінку її

внутрішніх ресурсів опору небезпеці, психологічної стійкості та поведінкової готовності до самозахисту.

Четверта форма пов'язана з організацією діяльності, альтернативної віктимній поведінці. Для віктимологічного прогнозування цей напрям важливий тим, що дозволяє виявляти не лише вже сформовані негативні тенденції, а й відсутність у дитини соціально схвалюваних способів самореалізації, що нерідко призводить до включення її в ризикові комунікації, асоціальні групи або небезпечні онлайн-контакти [1]. Пізнавальна діяльність, творчість, туризм, спорт, гурткова робота, волонтерство, змістовне дозвілля та стабільна участь у позитивних соціальних зв'язках знижують рівень віктимної вразливості. Натомість дефіцит таких можливостей, особливо у поєднанні з неблагополучною сімейною ситуацією, повинен розглядатися як важливий прогностичний сигнал. Виявлення дітей, чиє дозвілля є неконтрольованим, хаотичним, соціально ізольованим або зосередженим виключно на віртуальному спілкуванні, дозволяє раніше виявити ймовірність потрапляння їх у ситуації сексуальної експлуатації.

П'ята форма стосується утвердження здорового способу життя, а шоста – активізації особистісних ресурсів дитини. На перший погляд ці напрями мають загальносоціальний характер, однак для віктимологічного прогнозування вони теж мають велике значення. Рациональний режим життя, фізична активність, стабільний психоемоційний стан, включеність у колективну діяльність, участь у спортивних секціях, творчих гуртках і соціальних ініціативах зміцнюють психологічну стійкість неповнолітнього, підвищують рівень самоконтролю, відповідальності та здатності протидіяти негативним впливам. Навпаки, фізичне виснаження, емоційна нестабільність, хронічний стрес, соціальна відчуженість, втрата життєвих орієнтирів і відсутність підтримки з боку дорослих повинні враховуватися як чинники, що підвищують ймовірність віктимізації. За таких умов прогнозування полягає у встановленні не лише ризиків ззовні, а й ресурсних дефіцитів усередині самої особистості, які знижують здатність дитини до розпізнавання

і відвернення небезпеки [7, с. 89] та зменшення шкоди, завданої вже здійсненими девіантними діями.

Соціальна профілактика сексуальних злочинів щодо дітей має ґрунтуватися на дослідженні сукупності факторів ризику, серед яких важливу роль відіграють агресивність у ранньому віці, власний досвід насильства, емоційна нестабільність сім'ї, зловживання алкоголем або наркотичними засобами, психологічне насилля, конфліктне середовище та інші деструктивні обставини. У межах віктимологічного прогнозування ці дані повинні не просто констатуватися, а систематизуватися з метою виявлення найбільш небезпечних поєднань ознак [2]. Першочергового значення набуває раннє виявлення дисфункційних сімей, у яких спостерігаються ознаки ризику сексуального насильства, а також своєчасне втручання соціальних служб, психологів, медиків і ювенальної поліції. Застосування прогнозування у цій сфері дає змогу не чекати на появу вже завершеного злочину, а виявляти сімейні та побутові умови, за яких імовірність такого посягання є найбільш високою.

У системі віктимологічного прогнозування важливе місце посідає робота з неблагополучними родинами, де діти піддаються моральному тиску, знущанням, розтлінню або перебувають у стані постійного страху. Прогностичний підхід у таких випадках вимагає не епізодичних візитів чи формального обліку, а постійного спостереження за динамікою сімейної ситуації, зміною поведінки дитини, характером її взаємодії з дорослими та рівнем доступу до зовнішньої допомоги [5]. Втручання в життя підлітка у низці випадків справді потребує зміни середовища, створення альтернативних умов розвитку, надання інформації про наявні служби психологічної підтримки та захисту потерпілих від насильства. Для прогнозування важливо також оцінити, чи здатна дитина скористатися такою допомогою, чи не блокується доступ до неї з боку кривдника або байдужого оточення.

Важливим напрямом запобігання статевим злочинам щодо неповнолітніх є створення безпечного фізичного простору. У межах віктимологічного прогнозування це означає виявлення

місць, де діти найчастіше можуть опинитися без нагляду, втратити відчуття небезпеки або стати легкою мішенню для злочинця. Йдеться про парки, сквери, під'їзди, дитячі майданчики, території поблизу закладів освіти, закладів ділянки, маршрути повернення дітей додому, а також інші простори, де недостатній контроль і слабка присутність дорослих поєднуються з підвищеною доступністю для потенційного кривдника. Для старших дітей та підлітків не менш важливим є прогнозування поведінкових ситуацій, у яких вони можуть опинитися внаслідок власної необережності, довірливості, бажання самоствердитися або браку навичок безпечного спілкування [7]. Така робота має орієнтуватися не на залякування, а на розвиток передбачливості, здатності уникати очевидно небезпечних обставин та вчасно звертатися по допомогу.

Вибір конкретних форм і засобів впливу на потенційних потерпілих повинен ґрунтуватися на сукупності ключових чинників: індивідуально-психологічних характеристиках дитини, її віці, рівні соціальної зрілості, наявності чи відсутності інформації про можливого кривдника, а також специфіці взаємозв'язків між учасниками потенційно криміногенної ситуації [6]. Для віктимологічного прогнозування ця теза має фундаментальне значення, оскільки без урахування індивідуальних ознак неможливо достовірно оцінити ні ступінь ризику, ні ймовірність реалізації загрози, ні найбільш ефективні способи її відвернення [8]. Через це прогнозування не може бути шаблонним: воно повинно здійснюватися диференційовано, із врахуванням конкретної життєвої ситуації дитини, типу її соціальних зв'язків, рівня емоційної залежності від дорослих і здатності до самостійного опору небезпеці.

Комплекс дій, пов'язаних із прогнозуванням і попередженням статевих злочинів щодо неповнолітніх, доцільно розглядати у двох основних напрямках: використання зовнішніх ресурсів та використання внутрішніх ресурсів дитини. Перший напрям охоплює організацію нагляду, посилення безпеки середовища, контроль за просторами підвищеного ризику, залучення правоохоронних, соціальних та освітніх інституцій до раннього виявлення

загроз. Другий пов'язаний із формуванням у дитини здатності протидіяти злочинцю, розвитком психологічної стійкості, вольових якостей, навичок самозахисту, вміння діяти в умовах небезпеки та звертатися по допомогу [9]. Для віктимологічного прогнозування важливо, що ці два напрями мають оцінюватися у взаємозв'язку: навіть достатньо безпечне зовнішнє середовище не усуває ризику, якщо дитина не має базових навичок самозбереження, так само як і внутрішня готовність до обережної поведінки не компенсує перебування у хронічно небезпечному оточенні.

Ефективність прогнозування значною мірою залежить від рівня обізнаності батьків та їх готовності взаємодіяти з правоохоронними органами, соціальними службами, педагогами та психологами. На практиці чимало батьків не знають ані власних прав, ані механізмів подання заяв, ані порядку реагування компетентних органів на загрози сексуального насильства щодо дитини. У поєднанні з емоційним потрясінням, страхом розголосу, недовірою до державних інституцій або нерозумінням серйозності ситуації це може призвести до запізнілої реакції або повної бездіяльності. У зв'язку з цим важливого значення набуває створення спеціалізованих центрів, де діти та їхні батьки можуть безоплатно отримати своєчасну правову, психологічну і соціальну допомогу [7]. З позицій віктимологічного прогнозування такі центри мають виконувати не лише реабілітаційну, а й аналітичну функцію, акумулюючи інформацію про типові ризики, повторювані ситуації, особливості звернень та сигнали, що вказують на зростання небезпеки у конкретних громадах чи соціальних групах.

Засоби масової інформації також відіграють важливу роль у формуванні суспільного ставлення до проблеми сексуального насильства щодо дітей. Утім їх потенціал повинен використовуватися не для сенсаційного висвітлення окремих випадків, а для формування правової культури населення, підвищення рівня поінформованості про ознаки небезпеки, недопущення стигматизації потерпілих і популяризації каналів звернення по допомогу. Розкриття деталей, здатних завдати додаткової шкоди дитині, є неприпустимим. Значно важливішим

є використання медійних ресурсів для поширення матеріалів віктимологічної профілактики, формування неприйняття будь-яких форм сексуального насильства щодо дітей, а також для інформування суспільства про чинники ризику та способи їх раннього виявлення [9, с. 5; 8]. У межах віктимологічного прогнозування масмедіа можуть розглядатися і як канал профілактичного впливу, і як джерело відомостей про суспільні тенденції, нові загрози та характер поширення небезпечних практик.

Запобігання злочинам цієї категорії можливе і через активізацію внутрішнього потенціалу самої дитини – підвищення її впевненості, розвиток волі до самозахисту, формування навичок оцінки небезпеки, критичного ставлення до сумнівних пропозицій та готовності до звернення по допомогу. Негативні поведінкові риси потенційної жертви потребують корекції, оскільки їх нейтралізація сприяє зниженню віктимності й підвищує шанси уникнути ризикових ситуацій. У контексті віктимологічного аналізу насильницьких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей ключовими є два аспекти, пов'язані з поведінкою потерпілих. Перший стосується здатності майбутньої жертви розпізнавати небезпечні обставини та поводитися так, щоб не допустити їх розвитку. Другий пов'язаний з умінням дитини діяти вже під час нападу з метою мінімізації шкоди для себе [10]. Для прогнозування ці аспекти є принциповими, оскільки дозволяють оцінити, наскільки дитина підготовлена до розпізнавання загрози, чи потребує вона спеціального навчання безпечній поведінці та які саме навички мають стати об'єктом першочергового формування.

Висновки. Віктимологічне прогнозування у запобіганні насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини доцільно розглядати як самостійний і необхідний напрям запобіжної діяльності, зміст якого полягає у завчасному виявленні дітей групи підвищеного ризику, встановленні віктимогенних чинників, оцінці небезпечних ситуацій та визначенні ймовірності вчинення щодо дитини злочину сексуального характеру. Його значення зумовлене тим, що високий рівень латентності таких злочинів, складність

своєчасного виявлення загроз у сімейному, побутовому, освітньому та цифровому середовищі, а також залежний і вразливий стан дитини не дають змоги обмежуватися лише реагуванням на вже вчинені посягання. Використання прогностичного підходу дозволяє змістити акцент із фіксації наслідків на завчасне виявлення умов, за яких ризик віктимізації є найбільш високим, і тим самим підвищити результативність запобігання.

Доведено, що віктимологічне прогнозування повинно ґрунтуватися на комплексному аналізі індивідуально-психологічних особливостей дитини, характеру її соціальних зв'язків, сімейної ситуації, наявності або відсутності належного батьківського контролю, рівня сформованості навичок безпечної поведінки, а також впливу зовнішніх чинників, пов'язаних із неблагополучним мікросередовищем, деструктивними формами комунікації та цифровими загрозами. Його ефективність безпосередньо залежить від системного інформаційного забезпечення, належної взаємодії між підрозділами Національної поліції України, службами у справах дітей, органами опіки та піклування, закладами освіти, соціальними службами, психологами та медичними працівниками. Значення такого підходу особливо посилюється в умовах воєнного стану, коли вимушене переміщення, руйнування сталих соціальних зв'язків, погіршення психоемоційного стану дітей та розширення онлайн-комунікації істотно ускладнюють виявлення ризиків і потребують адаптації прогностичних механізмів до нових безпекових викликів.

Отже, удосконалення системи запобігання насильницьким злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини неможливе без належного розвитку віктимологічного прогнозування як інструменту раннього виявлення небезпеки. Практичне впровадження такого підходу повинно охоплювати вироблення критеріїв віднесення дітей до груп підвищеного ризику, формування міжвідомчих алгоритмів обміну інформацією, посилення аналітичної роботи щодо сімейного, освітнього та цифрового середовища, а також розроблення регіональних програм прогнозування рівня віктимізації дітей.

Література

1. Джу́жа А.О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 522 с.
2. Джу́жа А.О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 40 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/3b8013a7-809c-4b4e-80f0-62bdd70ad72b>
3. Кримінологія : підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуська та ін. ; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
4. Джу́жа О.М., Моїсеєв Є.М. Жертва злочину: підходи до визначення та проблеми класифікації. *Вісник Луганського державного ун-ту внутрішніх справ. ім. Е.О. Дідоренка*. 2011. № 2. С. 74–81.
5. Джу́жа А.О. Характеристика потерпілого від насильницьких злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. *Актуальні проблеми забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 квіт. 2011 р.). Ч. II. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2011. С. 104–105.
6. Андріяшевська М.С. Індивідуальна віктимологічна профілактика поведінки неповнолітніх, які стали жертвами злочинних посягань. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 196–203.
7. Джу́жа А.О., Тичина Д.М. Роль потерпілого (жертви) в механізмі вчинення злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 87–98.
8. Красносельська Л.С. Віктимність неповнолітніх: сутність, значення, профілактика. *Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні*. 2016. С. 175–177.
9. Косенко С.С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид наук : 12.00.08. Київ, 2004. 20 с.
10. Бистров А.Є. Особливості віктимної поведінки розумово відсталих підлітків : дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.08. Харків, 2019. 242 с.

References

1. Dzhuzha, A.O. (2018). Teoretychni ta praktychni zasady viktymolohichnoho zapobihannia zlochynam v Ukraini [Theoretical and practical principles of victimological crime prevention in Ukraine]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Dzhuzha, A.O. (2018). Teoretychni ta praktychni zasady viktymolohichnoho zapobihannia zlochynam v Ukraini [Theoretical and practical principles of victimological crime prevention in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv. Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/items/3b8013a7-809c-4b4e-80f0-62bdd70ad72b> [in Ukrainian].
3. Holina, V.V., Holovkin, B.M., Valuska, M.Yu., et al. (2014). *Kryminolohiia: pidruchnyk* [Criminology: textbook]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Dzhuzha, O.M., Moiseiev, Ye.M. (2011). Zhertva zlochynu: pidkhody do vyznachennia ta problemy klasyfikatsii [Victim of crime: approaches to definition and classification problems]. *Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 2, 74-81 [in Ukrainian].
5. Dzhuzha, A.O. (2011). Kharakterystyka poterpiloho vid nasylnytskykh zlochyniv proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti osoby [Characteristics of a victim of violent crimes against sexual freedom and sexual integrity]. In *Current problems of ensuring constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine*: Proceedings of the scientific-practical conference (pp. 104-105). Kyiv: National Academy of Internal Affairs [in Ukrainian].
6. Andriiashevska, M.S. (2017). Indyvidualna viktymolohichna profilaktyka povedinky nepovnolitnikh, yaki staly zhertvamy zlochynnykh posiahan [Individual victimological prevention of behavior of minors who have become victims of criminal offenses]. *Pravo.ua*, 1, 196-203 [in Ukrainian].
7. Dzhuzha, A.O., Tychyna, D.M. (2017). Rol poterpiloho (zhertvy) v mekhanizmi vchynennia zlochynu [The role of the victim in the mechanism of committing a crime]. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 4, 87-98 [in Ukrainian].
8. Krasnoselska, L.S. (2016). Viktymnist nepovnolitnikh: sutnist, znachennia, profilaktyka [Victimization of minors: essence, meaning, prevention]. *Crime as a social problem and ways to solve it in Ukraine*, 175-177 [in Ukrainian].
9. Kosenko, S.S. (2004). Viktymolohichna profilaktyka statevykh zlochyniv shchodo nepovnolitnikh [Victimological prevention of sexual crimes against minors]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
10. Bystrov, A.Ye. (2019). Osoblyvosti viktymnoi povedinky rozumovo vidstalykh pidlitkiv [Peculiarities of victim behavior of mentally retarded adolescents]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 02.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026